

Vzpostavitev in ohranjanje svetovalnega odnosa: postmoderno v terapiji in svetovanju#

GABI ČAČINOVIČ VOGRINČIČ*

Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana, Slovenija

Povzetek: Koncept postmodernega razumevanja vzpostavitve in ohranjanja konteksta svetovalnega in terapevtskega dela z družino je predstavljen znotraj »četrtega vala« (O'Hanlon) v razvoju psihoterapije. V konceptu etike udeležnosti (Hoffman) objektivnega opazovalca nadomesti sodelovanje, v katerem nihče nima in ne potrebuje končne besede, temveč razgovor, ki se lahko nadaljuje, tako da razumevanje in dogovor določata naslednji korak. Udeleženi v razgovoru skupaj raziskujejo (osebno, lokalno) zgodbo in soustvarjajo novo. Svetovanje in terapija sooblikujeta kontekst razumevanja, ki se ustvarja skozi socialno konstrukcijo in dialog. Vloga svetovalca in terapevta je, da (so)omogoči nastajanje odprtega prostora za pogovor v smeri skupne opredelitve in reševanja problema (Lussi), pri čemer uporabi in razvija koncept osebnega vodenja in delovnega odnosa (de Vries).

Ključne besede: kontekst, etika udeležnosti, razgovor, dogovor, osebno vodenje, perspektiva moči

Re-establishing and preserving the counseling relationship: Postmodernism in therapy and counseling

GABI ČAČINOVIČ VOGRINČIČ

University of Ljubljana, School for Social Work, Ljubljana, Slovenia

Abstract: The concept of postmodernist comprehension of the re-establishing and preserving of the context of counseling and therapy with families is presented in terms of »the fourth wave« (O'Hanlon) in the development of psychotherapy. In the concept of ethics of involvement (Hoffman) the objective observer is replaced with cooperation, in which no one has the right to the final statement (and doesn't need one), but conversation, which can continue in the way that understanding and agreement determine the next step in the relationship. Participants of the agreement (therapeut and client) together search for their personal or local story and create the new story. Through social construction and dialog counseling and therapy shape the concept of understanding. The role of the counselor or therapist is to enable an open space for conversation in order to find common definitions and problem solutions (Lussi). He or she uses and develops the concept of personal leadership and working relationship (de Vries).

*Naslov / address: red. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič, Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo, Topniška 33, 1000 Ljubljana, Slovenija

#Prispevek je bil predstavljen na 3. Kongresu psihologov Slovenije oktobra 1999 v Portorožu.

Key words: context, ethics of involvement, conversation, agreement, and personal leadership, perspective of power

CC=3310

Zamislila sem se ob opozorilu kolega, ki ga zelo cenim, ki meni pravi, da sem preveč nekritična do postmodernizma, vendar sem v delih, kot so *The Social Construction of Therapy* urednikov S. Mc Namee in K. Gergen (1994) ali poglavje *Postmodern Epistemology of Practice* Donalda E. Polkinghornea v izredno zanimivem zborniku Steinerja Kvale (urednik) *Psychology and Postmodernism* (1992) na primer, našla jasno pojasnjene koncepte, ki jih sama danes potrebujem, da bi mogla učinkovito vzpostaviti in vzdrževati projekte psihosocialne pomoči. Postmodernizem postavlja v ospredje vprašanje odnosa med udeleženi v terapiji in svetovanju, redefinira procese razgovora, sporazumevanja in dogovora.

O'Hanlon: četrti val

Pogosto citirane O'Hanlonove besede dobro umestijo tisto, kar hočem povedati o postmodernem v svetovanju in terapiji. O'Hanlon (1993) pravi: » Prvi val v psihoterapiji je temeljil na patologiji. Drugi val je bil usmerjen v problem in njegovo reševanje. Tretji val se je usmeril v rešitve in iskanje rešitev. Četrti val prihaja, vendar nihče še nima imena zanj« (str. 3).

Mislim, da četrti val temelji na »etiki udeležnosti«, kot pravi Lynn Hoffman (1994). Četrti val drugače definira odnos med svetovalcem in svetovancem; govori o tem, kako vzpostaviti in vzdrževati »odprte prostore za razgovor«. Svetovanje in terapija se definirata kot raziskovanje in soustvarjanje zgodb, ki dajejo smisel življenju. Temeljita na razumevanju, sporazumevanju, dogovoru, spoštovanju edinstvenosti človeka in družine. Lynn Hoffman nadomesti s konceptom etike udeležnosti objektivnega opazovalca z idejo sodelovanja, v katerem nihče nima končne besede; »...kot nova osrednja vrednota socialne misli in akcije se pojavlja etika udeležnosti in ne več iskanje »vzroka« ali »resnice« (Hoffman, 1994).

V moji interpretaciji se pozornost docela usmeri na proces razgovora v vsakokratni sedanjosti, v soustvarjanje razgovora, interpretacij, razumevanja in v soustvarjanje rešitev. Gre za drugačno odgovornost, za odgovornost za soustvarjanje pomenov in sporazuma. Raziskuje se zgodba, soustvarja se nova. Uporabljene besede so sporazum, razumevanje, lokalni jezik, soustvarjanje realnosti, odkrivanje sveta drugega, dialoška produkcija nekega diskurza, soustvarjanje življenjske zgodbe.

Dogaja se proces ustvarjanja in konfrontiranja pomenov in omogočanje alternativnih pomenov, ki dobijo smisel in uporabnost. Potrebni so spoštljiva radovednost, odprtost in sodelovanje za ustvarjanje novih interpretacij, novih

razumevanj, novih dogovorov. Pomembna je sedanost »tukaj in zdaj«, v njej se soustvarjajo zgodbe za bodočnost, se odkrivajo in poimenujejo možne spremembe. Lynn Hoffman jasno opozori, da gre za to, da strokovnjak odstopi od moči, ki mu ne pripada: od moči, ki mu daje posedovanje resnic in rešitev. Nadomešča jo subtilno skupno iskanje, raziskovanje, sointerpretiranje. Strokovnjak zdaj mora zdržati negotovost iskanja in osebno udeležnost, ki ostaja osebna udeležnost strokovnjaka in soiskalca ter hkrati sogovornika.

Ali če to povemo z besedami Andersona in Goolishiana (1994): »Terapevtski (dodajam svetovalni) razgovor se nanaša na prizadevanje, v katerem je skupno sporazumevanje in raziskovanje skozi dialog o problemih. Terapija in torej terapevtski razgovor vsebuje » biti skupaj v tem«. Ljudje govorijo drug z drugim in ne drug drugemu. Gre za mehanizem, v katerem terapevt in klient participirata v sorazvijanju vloge, strokovnih ugotovitev, novih resničnosti, novih zgodb. Vloga terapevta in njegovih strokovnih ugotovitev je, da omogoči nastajanje odprtega prostora za pogovor in olajša nastajajoči dialoški proces, v katerem se »novo« lahko zgodi« (str. 29).

Delovni odnos in osebno vodenje

Ravnanje svetovalca, ki vzpostavi in ohranja svetovalni delovni odnos na postmoderne paradigmi, kot jo sama razumem, dobro označi formulacija »osebno vodenje«. Svetovalčeva odgovornost je ustvarjanje odprtih prostorov za pogovor, ki omogočajo dialog in soustvarjanje novih zgodb. Svetovallec je tisti, ki omogoči izkušnjo etike participacije, skrbno ravna s prispevkom vsakega člana družine pri odkrivanju novih pomenov in postavljanju dogovorov.

Subjektivnost postmodernista se kaže v osebni zavzetosti in osebnem odzivanju na »tu in zdaj« situacije pomoči. Kot pravi Rosenau (1992) gre za »afirmativnega postmodernista«, ki ne zanika neskončne raznolikosti subjektivnih resnic, temveč jih redefinira, preokvirira v iskanju rešitev tako na ravni prevajanja v jezik stroke kot na ravni prevajanja v osebni jezik. Po eni strani gre za dopuščanje raznolikih naracij, po drugi strani pa za usmerjeno prizadevanje za sporazum in dogovor. To navidezno protislovje zaostri H.-U. Pfeifer-Schaupp (1995), ko pravi »Če ne veš, kam hočeš priti, se ti ni treba bati, da bi tja prispel« (str. 263).

Svetovallec raziskuje zase in za udeležence »kam hočemo priti«. On je tisti, ki v razgovoru vedno znova zagotovi prostor za tovrstno iskanje, on »zna« odgovoriti na vprašanje in raziskovati tistega, za katerega se lahko dogovorimo. Odgovoren je za vzdrževanje procesa. Zdi se mi, da je Kemplerjevo (1991; cit. po Parton in Marshall, 1998) »osebno, konkretno in tukaj in zdaj« že bilo »postmoderno«, saj je zadržalo svetovalca in uporabnike v nenehnem soočenju na način, da je bilo mogoče soustvariti spreminjanje, ki ga potrebujemo v svetovalnem sistemu.

Prvi strokovni korak svetovalca je definicija problema skupaj z udeleženci. Navodilo »tukaj in zdaj« nalaga svetovalnemu delavcu, da se loti problema v sedanjosti. V sedanjosti in za sedanjost se definirajo problemi in iščejo rešitve, v sedanjosti lahko načrtujemo za prihodnost. Zdi se mi izredno pomembno poudariti sedanjost. Zavzemam se za čas, da se razgovor lahko zgodi, za izkušnjo o spoštovanju in kompetentnosti. Pripovedovanje zgodbe, pravita Anderson in Goolishian (1994), je v dobesednem pomenu re-prezentacija izkušnje in pomeni konstrukcijo zgodovine v sedanjosti. Ponovna predstavitev vsebuje ponovni opis in ponovno razlago izkušnje terapevtu ali svetovalcu. Njegova vprašanja in klientovi odgovori vplivajo drug na drugega. »Človekov spomin je imaginativen. Pripoved o preteklih dogodkih odkriva neštete nove možnosti in tako ustvari novo zgodbo in novo zgodovino. Domišljijo oplaja inventivna moč jezika, ki jo udejanja razgovor in iskanje 'še neizrečenega'.«

Koncept soprisotnosti (co-presence) Toma Andersona (1994) sodi v pričujoči zagovor sedanjosti: Po Andersonu je to prisotnost v poslušanju, ki pomeni hkrati tudi biti na razpolago za sočutje in za razgovor. »Poslušalec ni le sprejemnik zgodbe, temveč s svojo prisotnostjo tudi spodbujevalec za dejanja ustvarjanja zgodbe. In to dejanje je dejanje konstituiranja sebe« (Anderson 1994). »Konkretno« usmerja svetovalne delavce v to, da govorijo o konkretnih situacijah, dogodkih, načrtih tako, da se lahko med pogovorom o njih sporazumemo, da pojasnimo nepojasnjeno in odkrijemo nove priložnosti, ki so uresničljive.

»Oseбно« poudari udeleženo svetovalnega delavca, delavke v dialogu, razgovoru, sodelovanju. Oseбно se kaže v zavzeti neposredni komunikaciji za iskanje rešitev, v odzivu na dogajanje »tu in zdaj«, v skrbi za ohranjanje odprtih prostorov za pogovor, v osebnem prispevku k novim izkušnjam v delovnem odnosu.

Perspektiva moči (Strength perspective)

Koncept perspektive moči v procesu psihosocialne pomoči je moj dodatek in plod osebne interpretacije postmoderne. Koncept je nastal v socialnem delu in po mojem mnenju dodaja izredno dragocen prispevek k procesu pomoči.

Dennis Saleebey (1997) pravi: »Praksa, ki temelji na perspektivi moči, pomeni, da boš vse kar delaš (kot socialni delavec), na nek način utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove oviranosti in nesreč... Formula je preprosta: mobiliziraj klientovo moč (talente, znanja, sposobnosti, vire) s ciljem, da podpreš njihova prizadevanja, da dosežejo svoje cilje in vizije in klienti bodo imeli boljšo kvaliteto življenja, tako, ki bo v skladu z njihovimi koncepti kvalitete. Čeprav je recept preprost, mu sledi trdo delo« (str. 3-4).

Koncept perspektive moči izostri tisto, kar je postmoderno razumevanje procesov že nastavilo: brezpogojno spoštovanje edinstvenosti vsakega klienta in konteksta njegovega življenja in spoštljivo ravnanje z njegovo resničnostjo, klientom

dodaja moč. V procesu svetovanja oziroma psihosocialne pomoči je vir moči najprej izkušnja, da je človek kompetenten za svoje življenje, izkušnja o spoštovanju in dostojanstvu. Dialog, ki razskuje, dialog, ki odkriva uresničljive alternative, je vir moči. V tem kontekstu lahko zgolj navedem »leksikon moči«, kot ga opredeli D. Saleebey (1992). Gre za sedem načel, kot pravi: dodajanje moči oziroma opolnomočenje (empowerment), včlanjenost (membership), moč okrevanja (resilience), zdravljenje in celostnost, (healing and wholeness), dialog in sodelovanje (dialogue and collaboration), odpovedati se temu, da ne verjamemo v moč ljudi (suspension of disbelief).

Prav »ne verjeti klientu« je globoko vkoreninjeno v kulturi poklicev, ki pomagajo ljudem, kot je globoko zasidrano pričakovanje, da strokovnjaki vemo bolje za stranko in namesto nje. Postmodernizem prinaša novo pojmovanje koncepta pomoči.

Postmoderna epistemologija prakse

D. E. Polkinghorne (1992) pravi: »Postmodernizem in psihološka znanost o praksi sta se razvijali ločeno, brez neposrednega medsebojnega vpliva. Postmodernizem je odraz splošnega občutenja neuspeha projekta moderne.... Psihologija prakse je odgovor na željo, da služimo ljudem v duševnih stiskah na najboljši možni način. Psihologija prakse se izraža v različnih ravnanjih šolanih praktikov in v njihovih sporočilih o tem, kaj je učinkovito v terapevtski intervenciji. Čeprav sta se ti dve gibanji razvijali neodvisno, sta prišli do podobnega razumevanja človeka in epistemologije. Psihologija prakse, čeprav se ne definira kot postmoderna, demonstrira učinkovito uporabo postmodernih principov« (str. 162).

Teza, ki jo avtor razvija v pričujočem članku, je teza o nastajanju psihološke znanosti, ki bi zajela tudi tako imenovano »drugo« psihologijo, psihologijo prakse in torej tudi znanost o psihološki praksi. Medtem ko se je akademska psihologija ukvarjala z odkrivanjem splošnih zakonitostih človekovega vedenja, je bila psihologija prakse usmerjena v pragmatično akcijo za pomoč. Tudi psihologija prakse je ustvarjala nova znanja, ki so nastajala v konkretni interakciji med psihologom in klientom. Druga psihološka znanost – the second science of psychology – je nastajala ob razvoju svetovanja in terapije. Najpomembnejši vir znanja za znanost o psihološki praksi je reflektiranje izkušnje dela s klientom. Tako obstajata dve psihološki znanosti: akademska psihološka znanost in znanost, ki jo ustvarjajo praktiki.

Po Polkinghorneu je epistemologija psihološke prakse v temelju postmoderna. To pomeni, da se zaveda fragmentiranosti znanja; spoštuje individualne razlike; razumevanje ustvarja v srečanju in soočenju s klientom, sprejema koncept ekvifinalnosti; konstruktivizem; neopragmatizem. Gre za soustvarjanje in soudeležnost v nastajanju znanja, ki omogoča ugodne razplete, pomoč klientu. Terpevt mora vedeti, kako dati klientu izkušnjo, ki mu bo omogočila spreminjanje.

Zavzemanje za psihološko znanost o praksi ali drugače, za postmoderno v terapiji in svetovanju, zaključujem s citiranjem Garfieldovega (cit. po Polkinghorne, 1992) »seznama« šestih značilnih izkušenj klientov, ki definirajo uspešno terapijo. To so: izkušnja smiselnega odnosa s terapevtom; naraščanje samorazumevanja in razumevanja težav; izkušnja terapevtove podpore pozitivnemu vedenju; izkušnja o zmanjševanju težave; osvobajanje čustev; konfrontacija z lastnimi problemi.

In tako smo na začetku: kako omogočiti dobre izkušnje iz svetovanja in terapije? Postmodernizem postavlja v ospredje vprašanje odnosa med udeleženi v terapiji in svetovanju, redefinira procese razgovora, sporazumevanja, dogovora, tako da je odnos med svetovalcem in svetovancem ključnega pomena. V razgovoru, ki se vzpostavi se raziskuje zgodba, soustvarja se nova. Ključno je, ali omogoča zaželjene razplete za klienta in zato terapevt vzdržuje etiko udeleženiosti.

To je O'Hanlonov "četrty val". In psihološka znanost o praksi ga je začela proučevati.

Literatura

- Anderson, T. (1994). Reflections on reflecting with families. V S. McNamee in K.V. Gergen (ur.), *Therapy as social construction*. London: Sage.
- Anderson, H. in Goolishian, H. (1994). The client is the expert. V S. McNamee in K.V. Gergen (ur.), *Therapy as social construction*. London: Sage.
- Hoffmann, L. (1994). A reflexive stance for family therapy. V S. McNamee in K.V. Gergen (ur.), *Therapy as social construction*. London: Sage.
- Kvale, S. (ur.) (1992). *Psychology and Postmodernism*. London: Sage.
- Lussi, P. (1992). *Systemische Sozialarbeit*. Bern: Haupt.
- McNamee, S. in Gergen, K. (ur.) (1994). *Therapy as social construction*. London: Sage.
- O'Hanlon, A. (1993). Possibility therapy: From iatrogenic injury to estrogenic healing. V S. Gilligan, in R. Price (ur.), *Therapeutic conversations*. New York: Norton.
- Parton, N. in Marshall, W. (1998). Postmodernism and discourse approaches to social work. V R. Adams, L. Dominelli in M. Payne (ur.), *Social work, themes, issues and critical debates*. London: Mc Millan.
- Pfeifer-Schaupp, H.-U. (1995). *Jenseits der Familientherapie*. Freiburg im Breisgau: Lambertus.
- Polkinghorne, E.D. (1992). Postmodern epistemology of practice. V S. Kvale (ur.), *Psychology and postmodernism*. London: Sage.
- Rosenau, P.M. (1992). *Post-modernism and the social sciences: Insights, inroads and intrusions*. Princeton: Princeton University Press.
- Saleebey, D. (1992). *The strength perspective in social work practice*. New York: Longman.

Prispelo: 10.3.2000

Sprejeto: 9.6.2000